

فرا تحلیل تحقیقات مربوط به طلاق: رویارویی عوامل فردی و

اجتماعی

منصوره زارعان^۱، سمانه سادات سدیدپور^۲

تاریخ دریافت: ۹۴/۱۱/۷

تاریخ پذیرش: ۹۶/۶/۲۸

چکیده

خانواده‌ی سالم زیربنای سلامت آینده جامعه و نیازمند راه کارهایی برای اصلاحات اجتماعی و فرهنگی است، از آن جا که طلاق در کشور ما به نقطه بحران رسیده و بسیاری از خانواده‌ها با آن درگیر هستند، محققان زیادی را به تکاپو در بررسی این مسئله واداشته است. هدف اصلی این پژوهش بررسی تحقیقات انجام شده در زمینه طلاق در ایران است. این امر می‌تواند به ایجاد ارتباط بین مطالعات و دسترسی به یک نتیجه منسجم از میان مطالعات پراکنده کمک کند.

با توجه به هدف اصلی پژوهش روش انجام این پژوهش از نوع فراتحلیل است. در فرا تحلیل ابتدا اطلاعات از تک تک منابع اولیه استخراج می‌شود و سپس اطلاعات بدست آمده با همدیگر ترکیب می‌گردد و در نهایت یک نتیجه جدید بدست می‌آید. جامعه آماری تحقیق حاضر مقالات علمی- پژوهشی مرتبط با طلاق طی ۱۰ سال اخیر، مقالات چاپ شده در مجلات علمی- پژوهشی و پایان‌نامه‌های مقطع کارشناسی ارشد و دکتری در فاصله زمانی سال‌های ۱۳۸۴ تا سال ۱۳۹۴ است. روایی از فرمول چارلز اسپرمن و ویلیام براون، ۰،۱۴۷ بدست آمد که نشان‌دهنده روایی مطلوب است. از بین عوامل موثر بر طلاق میزان نابسامانی اجتماعی با اندازه اثر ۰،۳۴، نوع وسیله مورد استفاده ارتباط جمعی با اندازه اثر ۰،۲۵، سطح تحصیلات با اندازه اثر ۰،۰۰۲، شیوه همسرگزینی با ۰،۵۸ و تعداد فرزندان با ۰،۱۴ موثرترین عوامل در بروز طلاق هستند که از این میان شیوه همسرگزینی با ۰،۵۸ موثرترین عامل در بروز طلاق است. بررسی میانگین اندازه اثر نشان می‌دهد اندازه اثر عوامل اجتماعی ۰،۸۴ است که بنا به تفسیر کوهن حاکی از تأثیرگذاری زیاد عوامل اجتماعی است.

کلیدواژه‌ها: "طلاق"، "خانواده"، "فرا تحلیل"، "عوامل اجتماعی"، "شیوه همسرگزینی".

مقدمه

خانواده‌ی سالم زیربنای سلامت جامعه را تشکیل می‌دهد (خدایی سنگده و همکاران، ۱۳۹۴). خانواده در صورتی می‌تواند به کارکرد های اصلی خود یعنی جامعه پذیری و فرهنگ پذیری و انتقال فرهنگ بپردازد که دارای محیطی آرام و سرشار از الفت و دوستی باشد هدفی که خانواده پر تنش و مضطرب قادر به انجام چنین وظایف مهم و سنگینی نخواهد بود. خانواده متزلزل با اختلال در عملکرد روبروست و در واقع نظام معیوبی است که اعضای خود را با خطرات زیادی روبرو می‌سازد. بستگان، دوستان و نزدیکان نیز از تاثیرات این پدیده درامان نمی‌مانند. آنان نیز از این پدیده نامبارک تاثیر می‌پذیرند. خانواده سالم عامل زیربنایی در سلامت آینده جامعه و نیازمند راه کارهایی برای اصلاحات اجتماعی و فرهنگی است (پرویزی و همکاران، ۱۳۸۸).

طلاق در بسیاری از سرزمین‌های باستانی از جمله میان‌رودان، یونان، ایران، مصر و چین وجود داشته‌است. کنستانتین محدودیت‌های بسیاری برای طلاق ایجاد کرد و در قرن دهم میلادی کلیسای مسیحی آن را ممنوع دانست. هنری هشتم برای نخستین بار از مجلس کلیسای انگلیس خواست که ازدواج او را فسخ نماید. در ریشه‌یابی قانون طلاق گفته شده است که قانون حمورابی قدیمی‌ترین قانون‌ها در باب طلاق را دارد. در قوانین حمورابی حدود ۲۳۰۰ سال قبل از میلاد مسیح، زن جزو املاک مرد به حساب می‌آمد و مرد می‌توانست همسر خود را بدون هیچ دلیل موجهی طلاق دهد. نخستین قوانین رومی نیز مرد را مجاز می‌دانست که به هر دلیل رلبطه زوجیت را بگسلد. با ظهور مسیحیت قوانین رومی تا حدود زیادی تعدیل شد، بطوری که تا نیمه دوم قرن چهارم میلادی طلاق با توافق طرفین امکانپذیر گردید (پوتهن، ۱۹۹۶: ۷-۲۶ به نقل از ریاحی و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۱۱). و از نظر اسلام نیز مبعوض ترین حلال‌ها شمرده شده است. زن و شوهر باید با استواری و پایداری، استحکام این بنا یعنی خانواده را حفظ کنند. امام صادق (ع) می‌فرماید: "تزوجوا و لا تطلقوا فان الطلاق یهتز منه العرش" ازدواج کنید و طلاق ندهید، زیرا با طلاق عرش خدا به لرزه در می‌آید (حرعاملی، ۱۳۷۲). اما در مواردی ادامه زندگی ممکن نیست و زن و یا شوهر چاره‌ای جز جدایی نمی‌بینند. اسلام طلاق را جایز نمی‌داند " مگر بعد از پیدایش و پایداری دشمنی میان زن و شوهر، و یا زمانی که کینه، دل‌های آن‌ها را از درون بخورد و برای یکدیگر دام بگسترند" (شریف قرشی، ۱۳۸۴: ۱۲۱). در این زمان است که امکان سازش و مصالحه نیست و تنها راه حل نهایی طلاق شمرده می‌شود، اما در این موقعیت

نیز اخلاق و انصاف نباید فراموش شود. در این جا آیات و روایات اصول مشخصی را مطرح کرده اند و از جمله تاکید زیادی بر ترک زنان به شکل نیکو دارند. اما علیرغم این توصیه‌ها از آنجا که در سال‌های اخیر با ورود فرهنگ‌های مختلف و سردرگمی پذیرندگان و عدم جامعه پذیری مناسب آن‌ها، خانواده با مشکلات عدیده ای روبرو گشته و دچار آسیب‌های جدی گردیده است. پرسش‌های زیادی در برابر محققان علوم اجتماعی قرار دارد از جمله این که چگونه می‌توان از تزلزل و فروپاشی خانواده جلوگیری کرد. آینده زنان و مردان مطلقه چگونه است. فرزندان طلاق در نبود پدر یا مادر چگونه به زندگی ادامه خواهند داد. این سوالات و سوالاتی دیگری از این دست محققان را برانگیخته تا در صدد ریشه یابی این مسائل برآیند.

بیان مسئله

خانواده مامنی جهت آرامش و آسایش اعضای خانواده است و طلاق ویرانگر این مامن است. شادابی، نشاط و سرزندگی افراد در گرو خانواده سالم و بی مسئله است و طلاق این نشاط و شادابی را از افراد سلب می‌کند و در مقابل اضطراب، افسردگی، بر افراد مسلط می‌شود. می‌توان تأکید کرد طلاق یکی از مهم ترین مسائل اجتماعی کنونی ما است که نظر بسیاری از محققان را به خود مشغول کرده است. آمار طلاق در جهان حکایت از نابسامانی‌های زیادی در استحکام خانواده دارد. بطوری که در امریکا ۴۰ - ۵۰ درصد ازدواج‌های اول به طلاق منجر می‌شود؛ در فرانسه که حدود ۶۶ میلیون نفر جمعیت دارد در سال ۲۰۱۲ حدود ۱۳۳ هزار طلاق انجام شده است. در آلمان ۸۲ میلیونی، ۱۹۰ هزار طلاق و در انگلیس ۶۰ میلیونی هم ۱۴۴ هزار طلاق ثبت شده است. در ایران ۷۷ میلیونی هم در سال ۱۳۹۱ شمسی ۱۵۰ هزار و ۳۲۴ طلاق به وقوع پیوسته است (www.who.org).

بر اساس آمار سازمان ثبت احوال کشور، در سال ۱۳۸۵، ۹۴۰۳۹ واقعه طلاق ثبت شده است. این امار در سال ۱۳۹۰، افزایش زیادی داشته و به ۱۴۲۸۴۱ واقعه می‌رسد. در سال ۱۳۹۲ همچنان این افزایش سیر صعودی داشته و تعداد طلاق به ۱۵۵۳۶۹ واقعه می‌رسد. بر اساس آمار ثبت احوال کشور تعداد طلاق در سال ۱۳۹۳، در کل کشور ۱۶۳۵۶۹ مورد بوده است، که بالاترین رقم در تهران ۳۲۹۷۶ است. نسبت ازدواج ۳۶۸۲۰۵ به طلاق ۸۳۲۷۷ در شش ماه اول سال ۱۳۹۴، ۴،۴ است. یعنی از هر ۴،۴ ازدواج یک ازدواج به طلاق می‌انجامد. این رقم در تهران

به ۲,۸ رسیده است. به این معنا که از هر ۲,۸ ازدواج، یک ازدواج به طلاق ختم می‌شود. توزیع سنی زوجین در زمان طلاق نیز قابل بررسی است. طبق گزارش‌های آماری، بیشترین توزیع سنی زوجین در زمان طلاق در سال ۱۳۹۳، مربوط به سنین ۲۰ - ۲۴ سال در زوج و ۲۵ - ۲۹ سال در زوج می‌باشد. توجه به طول مدت زندگی نیز نشان می‌دهد که آمار بالای طلاق مربوط به چند سال اول زندگی است و هرچه از سال‌های اولیه ازدواج بگذرد، آمار طلاق پایین تر می‌آید. بطوری که در سال ۱۳۹۳ بیشترین آمار طلاق یعنی ۲۲۸۶۰ مورد مربوط به ازدواج‌هایی با طول مدت کمتر از یک سال است. این رقم در ازدواج‌های با طول مدت ۵-۶ سال به ۹۰۲۸ مورد تقلیل می‌یابد. همچنین نرخ آمار طلاق در نقاط شهری و روستایی روندی متفاوت دارد. بطوری که نرخ طلاق در نقاط شهری رقم بالاتری را نسبت به نقاط روستایی نشان می‌دهد (<https://www.sabteahval.ir/>).

جامعه‌شناسان، روانشناسان، حقوق دانان هر کدام به نوعی این معضل را مورد کند و کاو قرار داده‌اند. برخی به عوامل و زمینه‌های طلاق پرداخته و از این راه سعی کرده‌اند با شناسایی عوامل و راه‌های فائق آمدن بر آن، گامی به سوی حل این مسئله بردارند:

برخی به طرح تاثیرات طلاق بر جامعه، خانواده، زوجین و فرزندان پرداخته‌اند؛ عده ای نیز تاثیرات روانی طلاق بر زوجین و یا فرزندان را مورد بررسی قرار داده‌اند و با گوش زد کردن آن تاثیرات بر خانواده‌ها، به اندیشه‌آوند که تا حدی از میزان نرخ رشد طلاق بکاهند. زوج‌های در آستانه طلاق از توانایی عاطفی کمتر برخوردارند و با مسائل متعدد روانی مواجه هستند (یار محمدیان، ریحانی و قادری، ۱۳۹۱). هوش هیجانی و هوش معنوی در زوج‌های سازگار وضع بهتری داشته است (رقیبی و قره‌چاهی، ۱۳۹۲). احساس خود ارزشی، رها شدن، خشم نسبت به همسر قبلی، سوگند، صمیمیت اجتماعی و خودارزشی اجتماعی در مادران جداشده مورد تهدید واقع شده است (الشریف، بهرامی و فاتحی زاده، ۱۳۹۱). برخی رویکردهای درمانی در کاهش میل به طلاق موثرند (یوسفی و کیانی ۱۳۹۱). و در نهایت فیض آبادی و خسروی (۱۳۸۸) در می‌یابند بین نوع تصور از خدا و رضایت از زندگی رابطه وجود دارد و یا تاثیرات سوء آن را کنترل کنند چنانچه حاجی حیدری، اسماعیلی و طالبی (۱۳۹۴) اشاره دارند نداشتن فرزند در وقوع طلاق موثر است. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که تفاوت معناداری بین میزان بهداشت روانی فرزندان خانواده‌های طلاق و فرزندان خانواده‌های عادی وجود دارد. میزان

پرخاشگری کودکان طلاق بیشتر از میزان پرخاشگری کودکان عادی است و در این رابطه تفاوتی بین زندگی همراه با پدر یا مادر در این رابطه وجود ندارد (یعقوبی، سهرابی و مفیدی، ۱۳۸۹). کاظمیان و اسمعیلی (۱۳۹۱) نشان دادند آموزش‌های لازم برای کاهش میزان اضطراب فرزندان خانواده‌های طلاق موثر بوده و باید کمک کرد تا تأثیرات منفی تجربیات خانوادگی کودکان، کاهش یابد. برخی تحقیقات شرکت در برنامه‌های مداخله جویانه را برای کودکان طلاق مفید دانسته‌اند (کرمی، فخر آذری و قاسم زاده، ۱۳۹۲؛ بانکی، امیری و اسعدی، ۱۳۸۸) و اشاره کرده‌اند که کودکانی که برنامه مداخله‌ای کودکان طلاق را گذرانده‌اند در مقایسه با کودکانی که این برنامه را نگذرانده‌اند در، رابطه کودک - والد، رابطه کودک با همسالان و نیز مهارت‌های حل مسئله، نمره بالاتری کسب کرده‌اند و نگرش آن‌ها نسبت به طلاق والدین شان مثبت تر است و احساسات منفی آن‌ها نسبت به طلاق والدینشان کاهش یافته است (عبدی، پور ابراهیم و نظری، ۱۳۹۲). بررسی مسایل حقوقی طلاق نیز از مباحث مهمی است که حقوقدانان را وادار به بررسی و تحقیق کرده است. آنان سعی کرده‌اند با بیان و طرح این مباحث از آسیب‌های این مسئله و در مواردی از وقوع این مسئله جلوگیری کنند. این پژوهش‌ها در تلاشند گامی موثر در جهت احقاق حقوق زوجین و پیشگیری از تعدی به حقوق آنان در زندگی زناشویی باشد (اله مرادی و احدی، ۱۳۹۴؛ روشن و مظفری، ۱۳۸۸؛ خدادپور ودیلمی، ۱۳۸۸؛ علیشاهی قلعه جوقی و سعادت، ۱۳۹۲؛ پوراسدی و هاشمی، ۱۳۹۱ و طالب احمدی، ۱۳۹۱).

محققان عوامل زیادی را چون در اختلافات خانوادگی و گسست آن برشمرده‌اند. فولای و شاه نعمتی گاوگانی (۱۳۹۴) عوامل اجتماعی (۴۰٪)، عوامل شخصی - فردی (۳۴٪)، عوامل اقتصادی (۱۳٪) و عوامل فرهنگی (۱۰٪) را به ترتیب در طلاق موثر دانسته‌اند. برخی به تغییر و تحولات جهانی اشاره کرده‌اند و معتقدند که سیر به سوی مدرنیته و پسامدرن‌الگوی زندگی خانوادگی را دگرگون کرده و بر روابط خانواده تأثیر گذاشته است و باور دارند کاهش کارکردهای خانواده نیز از آثار مدرنیته است که به زعم برخی از دانشمندان همبستگی خانوادگی را دچار ضعف و سستی کرده است. از دید این دسته از پژوهشگران سبک ازدواج (سستی یا غیر سستی) می‌تواند در تعیین شادکامی، سازگاری زناشویی و میل به طلاق بر روی زوجین تأثیر بگذارد (فاریابی و زارعی محمود آبادی، ۱۳۹۴). این گروه تغییر در نظام ارزشی را در این امر دخیل دانسته‌اند و مشکلات خانوادگی را مستقیماً برخاسته از تغییرات بوجود آمده در نظام

ارزشی جوامع می‌دانند و برخی از پژوهش‌ها نیز اشتغال زنان و به دنبال آن قدرت چانه زنی زنان را در این امر موثر دانسته‌اند.

ضرورت تحقیق

از آن جا که طلاق در کشور ما به نقطه بحران رسیده و بسیاری از خانواده‌ها با آن درگیر هستند، این مسئله محققان زیادی را به تکاپو در بررسی این مسئله واداشته است. مسایل مربوط به طلاق، علل آن و آسیب‌های آن در جامعه بخش زیادی از تحقیقات را به خود اختصاص داده است. تنوع و حجم گسترده پژوهش‌ها در این زمینه نشان از اهمیت این موضوع و ضرورت بررسی و تحقیق در این زمینه دارد.

هدف تحقیق

طبیعی است بدلیل پراکندگی پژوهش‌های مرتبط با موضوع طلاق و با توجه به بین رشته‌ای بودن موضوع و مستقل بودن محققان از یکدیگر و تنوع نمونه‌ها و روش‌ها در نتایج پراکندگی و احیاناً تناقض وجود دارد. لذا بررسی فراتحلیل این تحقیقات مترکم می‌تواند به ارتباط آن‌ها بینجامد و شبکه دائمی دانش تقویت شود و انباشتگی نتایج و راهکارها و هم‌افزایی آن‌ها بررسی و حل مشکل طلاق را آسانتر و دست‌یابی به راه‌حل‌ها در این زمینه را تسهیل می‌بخشد. هدف اصلی این پژوهش بررسی تحقیقات انجام شده در زمینه طلاق در ایران است. این امر می‌تواند به ایجاد ارتباط بین مطالعات و دسترسی به یک نتیجه منسجم از میان مطالعات پراکنده کمک کند، خلأهای موجود را شناسایی کرده و از دوباره‌گویی و هدر رفتن هزینه پژوهش‌ها جلوگیری کند.

سوالات تحقیق

پژوهش حاضر در تلاش است به پرسش‌های ذیل پاسخ دهد:

براساس تحقیقات مرور شده، مهمترین عوامل موثر بر طلاق در تحقیقات مرور شده در

فراتحلیل کدام‌اند؟

عوامل اجتماعی بر طلاق تاثیرگذارتر است یا عوامل فردی؟

اندازه اثر عوامل اجتماعی طلاق چه مقدار است؟

اندازه اثر عوامل فردی طلاق چه مقدار است؟

پیشینه تحقیق

تحقیقات پیشین در این زمینه را می‌توان در دو گروه جای داد:

الف) تحقیقاتی که به فراتحلیل در موضوعات مختلف پرداخته‌اند.

بسیاری از محققان، فرا تحلیل، یعنی دسترسی به نتایج و یافته‌های انجام شده و یکدست کردن آن نتایج و یافته‌ها را گامی بسیار مفید برای برنامه ریزی و حل مشکلات می‌دانند، از این رو در صدد برآمده‌اند تا در زمینه موضوعات مختلف به فرا تحلیل تحقیقات در آن زمینه بپردازند. گستردگی این تحقیقات بیشتر مربوط به حوزه‌های روان شناسی و پزشکی هستند فراتحلیل اثربخشی مداخلات روان شناختی بر افسردگی پس از زایمان در ایران با توجه به نقش تعدیلی شیوه درمان (عریضی و زارعی، ۱۳۹۵)، شناسایی عوامل موثر بر انجام عمل سزارین در زنان باردار بر اساس رویکرد فراترکیب (سیاوشی، شجاعی و ذاکری، ۱۳۹۵)، فراتحلیل عوامل موثر بر تدریس اثربخش در آموزش پزشکی (کاویانی و نیلی، ۱۳۹۵) و ارزیابی کیفیت گزارش مطالعات مرور نظام مند و فراتحلیل در مجلات پرستاری و مامایی ایران (غفوری و همکاران، ۱۳۹۴) البته در دهه‌های اخیر بتدریج در میدان پژوهش‌های علوم انسانی و فنی نیز مورد توجه قرار گرفته اند : فراتحلیل مطالعات حوزه پذیرش فناوری اطلاعات و ارتباطات در ایران (دولانی، حریری و باب الحوائجی ۱۳۹۵)، فراتحلیل چهار دهه پژوهش در موضوع اشتغال زنان (صادقی فسایی و خادمی، ۱۳۹۴)، فراتحلیل برنامه های مداخلاتی پرورش خلاقیت (هاشمی، واحدی و احراری، ۱۳۹۴)، فراتحلیل مطالعات خودکشی در استان ایلام (بخارایی و میرزایی، ۱۳۹۴) و ..

ب) تحقیقاتی که به فراتحلیل طلاق پرداخته‌اند.

اسماعیل زاده و همکارانش (۱۳۹۲) در پژوهش خود با عنوان "فرا تحلیل تحقیقات انجام شده در زمینه طلاق در طول سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۷۸" به فرا تحلیل مطالعات طلاق پرداخته اند. در این تحقیق، مطالعات مربوط به عوامل موثر در طلاق، گردآوری و در نهایت ۲۳ مطالعه برای ورود به "مرور سیستماتیک" پذیرفته شده است. فرضیات هر یک از این پژوهش‌ها استخراج گردیده و مولفه‌ها و اجزای مطالعات ۱۶۹ فرضیه استخراج شده و علامت گذاری شده است.

نتایج این فرا تحلیل نشان داده است که: فقر شدید مطالعات با رویکرد "بین رشته ای"، ضعف در استفاده از روش های "کیفی" و "زرفانگر"، استفاده کم از آزمون های آماری پیشرفته، ضعف شدید در استفاده از طرح های آزمایشی و ابزارهای استاندارد، استفاده بسیار کم از مدل های نظری؛ از جمله ضعف های مطالعات در حوزه طلاق بود. از سوی دیگر، استفاده از نظریه های همسان همسری، مبادله، شبکه و قشر بندی اجتماعی؛ ویژگی مشترک -تقریباً- تمام مطالعات انجام شده در زمینه طلاق در ایران بوده است.

ذوالفقاری و شادی (۱۳۹۲) در تحقیقی دیگر با عنوان "فراتحلیلی بر پژوهش های انجام شده در زمینه علل موثر بر طلاق" به تحلیل مطالعات در زمینه طلاق پرداخته اند. برای این مطالعه، اطلاعات ۴۵ پژوهش که مناسب تشخیص داده شده، وارد کار برگ فراتحلیل گردیده است. ایشان با توجه به معیار کوهن، اندازه اثر عوامل اجتماعی و فردی را پایین تر از متوسط گزارش می کنند. همچنین آزمون Q برای همگنی مطالعات انجام گرفت که نتایج آزمون حاکی از ناهمگنی مطالعات بود.

در تحقیق جدیدتر اسماعیل زاده، بقایی و عمیدی (۱۳۹۴) با عنوان "مرور سیستماتیک تحقیقات انجام شده در زمینه طلاق"، بررسی ۲۳ مورد از تحقیقات انجام شده در زمینه طلاق مد نظر قرار داده شده است. بر اساس این مطالعه، استفاده از متغیرهای همسان همسری، مبادله، شبکه و قشر بندی اجتماعی، ویژگی مشترک -تقریباً- تمام مطالعات انجام شده در زمینه طلاق بوده است. این تحقیق، با نگاهی به نقشه جغرافیایی در سطح کشور، از تفاوت میزان و علت های وقوع طلاق بر اساس تفاوت های فرهنگی و اجتماعی حکایت دارد.

یحیی زاده و حامد (۱۳۹۴) در پژوهش مسایل فرزندان طلاق در ایران و مداخلات مربوطه: فراتحلیل مقالات موجود نشان دادند پژوهش های داخلی مربوط به حوزه ی فرزندان طلاق- که در مجلات علمی پژوهشی داخلی به چاپ رسیده اند- مورد تحلیل قرار گرفته، و نهایتاً ۲۰ مقاله بدست آمده و مورد بررسی قرار گرفته است و بدست آوردند که پژوهش های داخلی عمدتاً به سلامت روان و زیر مقیاس های آن توجه کرده و در نتیجه نشان می دهند که وضعیت فرزندان طلاق در مقایسه با فرزندان یتیم و عادی نامطلوب تر است. همچنین برخی از این پژوهش ها نیز نشان دهنده تاثیر مثبت برنامه های مداخله ای، بر وضعیت فرزندان طلاق است. سرانجام اینکه،

آنچه در این مطالعات مورد غفلت واقع شده، بررسی آسیب های اجتماعی است که فرزندان طلاق را تهدید می کند.

بنیان نظری تحقیق

در انحلال خانواده و از هم گسیختگی نظام خانواده هم عوامل فردی و روانی تاثیر گذار است و هم عوامل اجتماعی. برخی از نظریات مطرح در این زمینه بر عوامل فردی تاکید دارند و برخی عوامل اجتماعی را برجسته ساخته اند. در ذیل کوتاه به برخی از نظریات رایج از هر دو دسته اشاره ای خواهیم نمود:

- نظریه مبادله. ریتزر معتقد است که " انسان ها زمانی دست به عمل می زنند که نتایج اعمالشان را پاداش دهنده بینگارند... " (ریتزر، ۱۳۷۴: ۴۱۶). هومنز از سردمداران این نظریه سود و زیان را اساس کنش ها می داند و معتقد است که " مبنای تبادل انسانی منفعت شخصی است که خود این منفعت مبتنی بر ترکیب نیازهای اقتصادی و روانشناختی است ". بر اساس نظریه مبادله رفتار فردی و گروهی انسان ها بر اساس انگیزه های آنان قابل تبیین و پیش بینی است. انسان ها بر اساس نفع شخصی و محاسبه عقلانی سود و زیان برانگیخته می شوند. بلا و نیز معتقد است که " انسان ها به دلایل گوناگونی که آن ها را به همگروهی اجتماعی سوق می دهند، جذب یکدیگر می شوند. همین که نخستین پیوندها بر قرار می شوند، پاداشهای متقابلی که این پیوندها برای اعضای گروه به ارمغان می آورند، باعث نگهداشت و تقویت آن ها می شوند. موقعیت عکس این قضیه نیز امکان پذیر است: با پاداش های ناکافی، رشته همگروهی سست یا از هم گسیخته می شوند " (ریتزر، ۱۳۷۴: ۴۳۵).

- نظریه بحران ارزش ها: بحران ارزش ها در همه ی سطوح جامعه تاثیر گذار است. این مسئله بویژه در خانواده مسایل و مشکلات زیادی را ایجاد می کند. " بسیاری را عقیده بر این است که جامعه جدید صنعتی جامعه ای است از نظر ساختی طلاق زا؛ در چنین جامعه ای تحرک جغرافیایی به اوج خود می رسد، ثبات روابط رو به کاستی می گذارد و ارتباطات انسانی آسیب پذیر می شود. " (ساروخانی، ۱۳۷۲: ۵۲ - ۵۳).

- نظریه همسان همسری. بوردیو عادت واره های یکسان را باعث تعامل بهتر بین اعضا می داند و معتقد است که " منادی معتقد است که " طلاق بیش از آن که امری اقتصادی باشد، امری فرهنگی است. یعنی فرهنگ ضبط شده و درونی شده افراد (عادت واره ها) بیشتر تولید

مشکل می‌کند" (منادی، ۱۳۸۵: ۱۰۶). بنابر این بر اساس این نظریه عادت واره‌های متفاوت که خود برخاسته از تفاوت‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و جغرافیایی است احتمال ناسازگاری و طلاق را بیشتر می‌کند.

- نظریه نیازهای مکمل. وینچ ناهمسانی زوجین را با عنوان نظریه "نیازهای مکمل" باعث پیوند و ارضای زندگی زناشویی می‌داند. " بنا به این نظریه ناهمسانی دو فرد از لحاظ قابلیت‌های ذهنی، از یک سو میان آن‌ها پیوند ایجاد می‌کند، و از سوی دیگر کمکی در ارضای زندگی زناشویی است" (ساروخانی، ۱۳۷۰: ۶۹).

- نظریه کارکردگرایی. کارکردگرایی نظام اجتماعی را به ماشینی تشبیه می‌کند که هر بخش کاری را به عهده دارد و اجزاء باید هماهنگ با یکدیگر باشند. از نظر کونینگ " ...در تشکیل خانواده و هنگام ازدواج، اعضا " نه بر اساس خصوصیات فردی و ظاهری، بلکه به عنوان حاملین کارکردهای معین در گروه انجام وظیفه می‌کنند... اعتبار فرد بستگی به موقعیت وی در گروه دارد و کارکردی که به عهده اوست" (روزن باوم، ۱۳۶۷: ۹۴-۹۵). به اعتقاد او کاهش کارکردهای خانواده باعث نابسامانی و ناهماهنگی است. (آزاد برمکی، ۱۳۸۶: ۱۱۹-۱۲۰).

- نظریه سیستمی. این نظریه، خانواده را به عنوان سیستمی می‌بیند که اعضای خانواده با هم کنش متقابل دارند و رفتارهای هماهنگی نشان می‌دهند و درجه ای از وابستگی به همدیگر در بین آن‌ها دیده می‌شود (چیبیکس و لیت، ۲۰۰۵).

- نظریه شبکه. الیزابت بات، درجه تفکیک نقش‌های زن و شوهر را با میزان تراکم شبکه ای که زوجین، بیرون از خانه برای خود حفظ می‌کنند، همبسته می‌داند. هرچه ارتباط با شبکه‌های خویشاوندی، دوستان و همسایگان نزدیک تر و هر چه این شبکه‌ها متراکم تر باشند، رابطه زن و شوهر به عنوان زوج زناشویی تفکیک شده تر بوده و بیشتر تابع سلسله مراتب است (ریاحی و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۲۰)

روش پژوهش

با توجه به هدف اصلی پژوهش روش انجام این پژوهش از نوع فراتحلیل است. در سال‌های اخیر رشد روزافزون تحقیقات جامعه علمی را با انفجار تحقیقات مواجه ساخته است، از این رو

محققان در صدد بر آمده اند که جهت تسلط بر ابعاد مختلف یک موضوع به فراتحلیل روی آورند. از سوی دیگر همدست نبودن تحقیقات و تفاوت در نتایج باعث سر درگمی خواهد شد. از این رو از طریق فراتحلیل می توان به پژوهش های ترکیبی در یک موضوع معین به شکل نظام دار و علمی دست یافت. در فرا تحلیل که به واقع ترکیب کمی گزارش های تجربی مشابه است مطالعات پژوهشی گردآوری، کد گذاری و با استفاده از روش های آماری، مشابه آن چه در تحلیل اولیه داده ها به کار می رود تفسیر می شود فراتحلیل در واقع فرایند بازنگری در پیشینه تحقیق مورد نظر است. فراتحلیل و یا بازنگری با ترکیب نتایج و شواهد گوناگون و دستیابی به سازگاری و یا تضاد در پژوهش مسیر پژوهش های پیش رو را روشن تر خواهد کرد. این روش به کشف نتایج جدید از میان پژوهش های انجام گرفته و تلفیق یافته های آن ها کمک می کند. در فرا تحلیل ابتدا اطلاعات از تک تک منابع اولیه استخراج می شود و سپس اطلاعات بدست آمده با همدیگر ترکیب می گردد و در نهایت یک نتیجه جدید بدست می آید. از این رو فرا تحلیل، در واقع تحلیل تحلیل هاست، یعنی از تحلیل های اولیه به عنوان تحلیل مقدماتی داده ها، به تحلیل ثانویه یعنی تحلیل مجدد داده ها پرداخته می شود. در این روش محقق با بررسی اسناد و پژوهش های انجام گرفته اعم از کتاب ها، نشریات، مقالات، پایان نامه ها، طرح های پژوهشی و سایر منابع به ثبت نتایج و یافته های آن ها می پردازد و سپس آن ها را وارد تحلیل مجدد می کند.

جامعه آماری و نمونه گیری. جامعه آماری تحقیق حاضر مقالات علمی - پژوهشی مرتبط با طلاق با تأکید بر عوامل موثر بر طلاق است که طی ۱۰ سال اخیر، در قالب مقالات چاپ شده در مجلات علمی - پژوهشی و پایان نامه های مقطع کارشناسی ارشد و دکتری در فاصله زمانی سال های ۱۳۸۴ تا سال ۱۳۹۴ ثبت شده اند. در مجموع ۱۶ مطالعه با بیش از ۵۰ درصد ارتباط با موضوع از بین مطالعات بدست آمده برای ورود به مرحله نهایی تحلیل از بین مقالات و پایان نامه ها انتخاب شدند. برای گردآوری این منابع، ضمن مراجعه مستقیم به کتابخانه دانشگاه ها، آرشیو نشریات علمی - پژوهشی موجود در وب سایت پایگاه اطلاعات علمی ایران^۱، وب سایت بانک اطلاعات نشریات کشور^۲، وب سایت پایگاه مجلات تخصصی^۳ و پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران^۴ نیز با کلید واژه هایی چون "طلاق، گسست خانواده، فروپاشی خانواده" مورد بررسی قرار گرفتند.

1. Sid
2. Magiran
3. Noormags
4. Irandoc

مطالعه مقدماتی و انتخاب مطالعات. در پژوهش حاضر براساس معیارهای مورد نظر در فراتحلیل با مطالعه اجمالی یک فرم جمع‌آوری اطلاعات تهیه و تدوین شد و اطلاعات مورد نظر در آن در مرحله بعد با استفاده از این فرم جمع‌آوری گردید. انتخاب مطالعات واجد شرایط نکته حائز اهمیت مطالعات فراتحلیل است. مطالعات واجد شرایط برای قرار گرفتن در تحقیق انتخاب شدند. در بخش مربوط به محاسبه اندازه اثر دو عامل مورد توجه بود اولاً مطالعات در بخش داده‌ها آمار کمی ارائه داده باشند و نسبت به عوامل مؤثر بر طلاق بویژه عوامل اجتماعی اهمیت داده باشند.

استخراج داده. عنوان و خلاصه مطالعات مشخص شده توسط جستجو در بانکهای اطلاعاتی الکترونیکی و فهرست منابع به طور مستقل توسط نویسندگان مورد بررسی قرار گرفت. پس از کنترل مطالعات بررسی متن کامل مقالات برای بررسی بیشتر انتخاب شده است. ویژگی‌های مد نظر از هر یک از مطالعات استخراج شد، همه نتایج مرتبط و داده‌های آماری در فراتحلیل، استفاده شد. در گام بعد، ضرایب همبستگی، میانگین، آزمون T و آزمون F از پژوهش‌های انتخاب شده، استخراج شد و تبدیل‌های مورد نیاز با کمک فرمول‌های اندازه اثر و ضرایب همبستگی انجام گرفت.

واحد تحلیل و واحد مشاهده. در فراتحلیل واحد تحلیل مطالعات انجام شده در یک موضوع مشترک است. این پژوهش در صدد فراتحلیل و یا بازنگری تحقیقات انجام شده در زمینه طلاق است و واحد تحلیل آن اسناد و مدارک از بانک‌های اطلاعاتی ایران داک، بانک اطلاعات و فناوری، نورمگز و SID بدست آمده است. هدف از این فراتحلیل مقایسه و ترکیب نتایج مطالعات انجام گرفته در زمینه طلاق و شناخت عوامل مؤثر بر آن به منظور به دست آوردن یک برداشت کلی و نزدیک به واقع است. واحد مشاهده پژوهش‌های مرتبط با طلاق اعم از پایان نامه‌ها و مقالات هستند.

معیار انتخاب

در این فراتحلیل سعی شده است که تحقیقات با معیارهای زیر مورد بررسی قرار گیرد:

- انتخاب تحقیقاتی در زمینه عوامل اجتماعی طلاق.
- انتخاب تحقیقات با قوت علمی و اجتناب از وارد کردن تحقیقات ضعیف
- تحقیقات جدید و در بازده زمانی ۱۰ سال اخیر

اندازه اثر. یکی از اهداف مهم در فراتحلیل بررسی اندازه اثر است. اندازه اثر عنصر کلیدی در فرا تحلیل و شاخصی کمی است که یافته‌های تحقیقات و مطالعات در قالب آن خلاصه و یکدست می‌شود. این شاخص به ما امکان می‌دهد که نتایج آماری را ترکیب و یا مقایسه کنیم. در واقع آزمون معناداری نشان می‌دهد که آیا نتیجه‌ای خاص به علت شانس رخ داده است یا خیر و اندازه اثر نشان می‌دهد که متغیر توضیحی با عامل تا چه اندازه بر متغیر وابسته یا پاسخ اثر داشته است.

تفسیر اندازه اثر. با توجه به اینکه کلید انجام فراتحلیل اندازه اثر است، در مرحله سوم اندازه اثر با کمک فرمول‌های اندازه اثر محاسبه گردید:

$$d = \frac{2\sqrt{F}}{df} \quad d = \frac{2t}{\sqrt{df}} \quad ES = 2\sqrt{\frac{\chi^2}{N-\chi^2}}$$

$$r = \sqrt{\frac{F}{F+df}} \quad r = \sqrt{\frac{t^2}{t^2+df}} \quad ES = \frac{2r}{\sqrt{1-r^2}}$$

و نتایج اندازه اثر با استفاده از جدول زیر که به جدول کوهن شهرت دارد، تفسیر شد:

جدول شماره ۱. تفسیر اندازه‌ی اثر از کوهن

تفسیر اندازه اثر	مقدار d	مقدار r
اندازه‌ی اثر کم است	۰/۲	۰/۱
اندازه‌ی اثر در حد متوسط است	۰/۵	۰/۳
میزان اندازه‌ی اثر زیاد است	۰/۸	۰/۵

روایی و اعتبار پژوهش. در مطالعات مربوط به فراتحلیل، روایی اثربخش در زمره‌ی روش‌های ارزیابی و به معنای توافق آن است. در این روایی، به منظور اجتناب از ارتکاب برخی تورش‌ها و خطاهای اندازه‌گیری از جمله تورش‌های مربوط به خطای اندازه‌گیری تصادفی در برآورد روایی اثربخش، رایج است از فرمول مشهور چارلز اسپرمن و ویلیام براون استفاده شود:

$$R = \frac{n\bar{r}}{1+(n-1)\bar{r}} = \frac{125*0.148}{1+(125-1)*0.148} = 0,147$$

این میزان نشان می‌دهد روایی پژوهش‌ها مطلوب است.

یافته‌ها

بررسی عوامل مؤثر بر طلاق

از بین عوامل مؤثر بر طلاق میزان نابسامانی اجتماعی با اندازه اثر ۱,۳۴، نوع وسیله مورد استفاده ارتباط جمعی با اندازه اثر ۱,۲۵، سطح تحصیلات با اندازه اثر ۱,۰۰۲، شیوه همسرگزینی با ۱,۵۸ و تعداد فرزندان با ۱,۱۴ مؤثرترین عوامل در بروز طلاق هستند که از این میان شیوه همسرگزینی با ۱,۵۸ مؤثرترین عامل در بروز طلاق است.

جدول شماره ۲. بررسی عوامل مؤثر بر طلاق

متغیر	فراوانی	اندازه اثر	پایین ترین ضریب	بالا ترین ضریب
سابقه آشنایی با همسر	3	0.896	0.61	1.24
برآورده نشدن انتظارات همسران از یکدیگر	4	0.21	0.04	0.49
میزان دخالت دیگران در زندگی زوجین	6	0.71	0.024	1.8
میزان تصور مثبت از پیامدهای طلاق	6	0.51	0.09	0.87
میزان تفاوت عقاید زوجین	4	0.37	0.001	0.96
نوع وسیله مورد استفاده ارتباط جمعی	3	1.25	0.02	3.7
بلوغ فکری و عاطفی زوجین	4	0.52	0.019	1.43
میزان نابسامانی اجتماعی	8	1.345	0.08	7.1
میزان پایبندی دینی	3	0.31	0.59	0.01
میزان از هم گسیختگی خانواده	7	0.69	0.04	1.61
پایگاه اقتصادی	16	0.42	0.018	1.47
سطح تحصیلات	15	1.002	0.003	2.9
عوامل جمعیتی	11	0.7	0.05	0.992

ادامه جدول شماره ۲. بررسی عوامل مؤثر بر طلاق

متغیر	فراوانی	اندازه اثر	پایین ترین ضریب	بالا ترین ضریب
زمان وقوع طلاق	3	0.74	0.55	1.52
میزان آگاهی از حقوق مدنی در خانواده	4	0.39	0.06	0.67
شیوه همسرگزینی	6	1.58	0.8	2.9
تعداد فرزندان	4	1.14	0.62	2.24
سوء رفتار جسمی یا روانی	5	0.48	0.22	1.25
احساس وفاداری همسر	2	0.88	0.61	1.15
رضایت جنسی و عاطفی از همسر	5	0.89	0.38	1.46
محل تولد	3	0.46	0.019	0.98

بر اساس جدول از میان عوامل اجتماعی، سرمایه اجتماعی همبستگی بیشتری با مسئله طلاق دارد. به عبارتی مقوله سرمایه اجتماعی زنان با ۸,۵۴ از بین عوامل اجتماعی مذکور بیشترین تاثیر را بر طلاق داشته است. بعد از سرمایه اجتماعی میزان جامعه پذیری با مقدار اثر ۴,۵۳ بیشترین تاثیر را بر طلاق داشته است. در ادامه به ترتیب، پایگاه اجتماعی با ۰,۹۶، تفاوت منزلت اجتماعی با ۰,۵۴، نابسامانی اجتماعی با ۰,۴۸، میزان مداخله اطرافیان با ۰,۳۰، میزان کیفیت روابط اجتماعی ۰,۱۸ و در انتها مشارکت اجتماعی با ۰,۱۹ عوامل تاثیر گذار بر طلاق هستند.

جدول شماره ۳. عوامل اجتماعی مرتبط با طلاق

عوامل اجتماعی مرتبط با طلاق	همبستگی	حجم نمونه	استاندارد Z
دخالت اطرافیان در زندگی زوجین	0.29	384	-0.40186
میزان کیفیت روابط اجتماعی	0.18	378	-0.40517
مشارکت اجتماعی	0.16	378	-0.40578
پایگاه اجتماعی	0.96	130	-0.38161
سرمایه اجتماعی زنان	8.54	478	-0.15352
تفاوت منزلت اجتماعی	0.54	330	-0.39407
میزان جامعه پذیری	4.53	380	-0.27423
نابسامانی اجتماعی	0.48	400	-0.39587

ترکیب اثرات d با استفاده از روش هدگز و همکاران

ابتدا برای اینکه بدانیم باید از آماره ثابت استفاده کنیم یا تصادفی از آماره Q استفاده می‌کنیم:

$$Q = Wd^2 - (wd)^2/w = 4.423$$

برای تفسیر این نتیجه لازم است آن را با ارزش بحرانی کای اسکوار برای درجه آزادی $k-1$ مقایسه کنیم که در آن برابر با تعداد برآوردها است. در نمونه ما ۶ مطالعه وارد شده است، درجه آزادی $5 = 6-1$ است. با مراجعه به جدول کای اسکوار در درجه آزادی ۵ و آلفای ۰,۰۵ مقدار بحرانی ۱۱,۱ است. آماره Q کمتر از مقدار بحرانی است و این فرض که اندازه‌های اثر برابر هستند تأیید می‌شود. از این موضوع متوجه می‌شویم که اندازه اثر نمونه ثابت است و توزیع به تصادف نیست. از آنجا که علاقه مند هستیم اثر عوامل اجتماعی را بر طلاق بررسی کنیم. بدین منظور از بین ۱۴ مطالعه استخراج شده ۶ مطالعه ای را که عوامل اجتماعی موثر بر طلاق را بررسی کرده بودند انتخاب کردیم. حجم نمونه ((n و اندازه اثر ((d در ستون دوم جدول خلاصه می‌شود.

جدول شماره ۴. ترکیب اثرات d

مجموع اثرات ثابت			داده‌های خام			مکان	سال پژوهش
$w_i d^2$	$w_i d$	w_i	v	d	n		
136.53	106.67	83.33333	0.012	1.28	400	مناطق مرزی	۱۳۹۱
283.22	238	200	0.005	1.19	980	شمال	۱۳۹۰
4.15	11.21212	30.30303	0.033	0.37	123	شرق	۱۳۹۰
0.009	-0.3	10	0.1	-0.03	384	غرب	۱۳۹۰
1.089	-3.3	10	0.1	-0.33	378	مرکزی	۱۳۹۲
8.45	32.5	125	0.008	0.26	478	تهران	۱۳۹۱
	384.7788	458.6364					جمع

براساس مطالعه هدگز و همکارانش برای محاسبه شدت تأثیر عوامل اجتماعی، وزن مطالعه

با عکس کردن واریانس تعیین می‌شود:

$$w_i = \frac{1}{v_i}$$

روش‌های محاسبه واریانس نمونه برای هر مطالعه با d یا r محاسبه می‌شود. در مورد اثرات d ، می‌توان واریانس را با فرمول زیر محاسبه کرد:

$$Vi = 4(1 + d_i^2/8)n_i$$

در این فرمول di اندازه اثر و ni حجم نمونه است (هدگر و ووا، ۱۹۹۸). در این مطالعه بدست آمده است: $V_0=0.00218$

برای محاسبه میانگین اندازه اثر با استفاده از روش اثرات ثابت، وزن‌ها و اندازه اثرات هر مطالعه در هم ضرب می‌شوند. مجموع این حاصل ضرب‌ها بر مجموع وزن‌ها تقسیم می‌شود و میانگین اندازه اثر بدست می‌آید:

$$\bar{d} = \frac{\sum_{i=1}^k w_i d_i}{\sum_{i=1}^k w_i} = 0.84$$

بررسی میانگین اندازه اثر نشان می‌دهد اندازه اثر عوامل اجتماعی ۰,۸۴ بدست آمده است که بنا بر جدول کوهن میزان اندازه اثر زیاد است.

عرض فاصله اعتماد به خطای استاندارد میانگین اثرات ثابت اشاره دارد. خطای استاندارد مربع ریشه واریانس است. برای محاسبه فاصله اعتماد به دانستن در سطح آلفا توزیع استاندارد دو دامنه نیاز داریم. در ۹۵ درصد این مقدار ۱,۹۶ است. محدوده بالا و پایین میانگین با افزودن و کاستن از خطای استاندارد بدست می‌آید:

$$\bar{d} \pm z_{\alpha/2} SE_{\bar{d}}$$

$$CI \text{ lower} = 0.838963 - (1.96 * 0.0022) = 0.83$$

$$CI \text{ upper} = 0.83 + (1.96 * 0.0022) = 0.84$$

برای ارزیابی معناداری آماری نتایج، فرضیه صفر را آزمون می‌کنیم. برای انجام این کار z SCORE را محاسبه می‌کنیم:

$$SE = \frac{SD}{\sqrt{N}} = 0.59/\sqrt{6} = 0.24$$

$$z = \frac{|\bar{d}|}{SE} = \frac{0.83}{0.24} = 3.45$$

در $\alpha = 0,05$ یا ۱,۹۶، ۳,۴۵ بیشتر از ۱,۹۶ است لذا می‌توان نتیجه گرفت فرضیه صفر به لحاظ آماری معنادار است.

هم چنین در تجمیع مقادیر که به روش استافر معروف است، بررسی یافته‌های تحقیقات مورد مطالعه، نشان می‌دهد عوامل اجتماعی نسبت به عوامل فردی در بروز طلاق موثر تر هستند:

$$\text{عوامل فردی} \rightarrow z = \frac{\sum z}{\sqrt{N}} = ۰/۰۴$$

$$\text{عوامل اجتماعی} \rightarrow z = \frac{\sum z}{\sqrt{N}} = - ۰/۰۵$$

بحث و نتیجه‌گیری

۱- عوامل اجتماعی نسبت به عوامل فردی بر طلاق مؤثرتر هستند در بین عوامل اجتماعی همان طور که در آثار دورکیم جامعه شناس شهیر فرانسه، کمال فرد در فراگرفتن نقش خویش و آمادگی برای به انجام رساندن وظیفه است و میزان کمال ما متناسب با مجموعه خدماتی است که به انجام رسانده‌ایم و متناسب با قدرتی است که در به انجام رساندن این خدمات داریم (دورکیم، ۱۳۵۳: ۵۳). افراد باید جهانی را که با او پیوستگی دارد بشناسند، و غنا و پیچیدگی آن را درک کنند (همان، ۲۴۱) همه‌ی ما باید بدانیم که جامعه روی ما تأثیر دارد. به عبارتی، شخصیت فردی یکی از عناصر مهم حیات جامعه است (همان، ۱۹۹) و به نظر دورکیم، هر یک از ما آرا، عقاید، اعتقادات، تمایلات و مطلوب‌های خود را داریم، اما نمی‌توانیم خودخواهانه زندگی کنیم (دورکیم، ۱۳۸۱: ۲۳۳).

۲- بررسی میانگین اندازه اثر نشان داد اندازه‌ی اثر عوامل اجتماعی ۰,۸۴ بدست آمده است که بنا بر جدول کوهن میزان اندازه اثر زیاد است و نتایج ذوالفقاری و شادی (۱۳۹۲) در تحقیق "فراتحلیلی بر پژوهش‌های انجام شده در زمینه علل موثر بر طلاق" که اندازه اثر عوامل اجتماعی و فردی را پایین تر از متوسط گزارش می‌کنند اگرچه تأیید نشد اما این قیاس‌ها در فراتحلیل مناسب نیستند چون نمونه‌ها گزارش‌های متفاوتی هستند و باید معیار انتخاب گزارش‌ها و اینکه چه عواملی، عوامل اجتماعی دانسته شده اند باید مد نظر قرار گیرد.

۳- از بین عوامل مؤثر بر طلاق میزان نابسامانی اجتماعی با اندازه‌ی اثر ۱,۳۴، نوع وسیله مورد استفاده ارتباط جمعی با اندازه اثر ۱,۲۵، سطح تحصیلات با اندازه‌ی اثر ۱,۰۰۲، شیوه همسرگزینی با ۱,۵۸ و تعداد فرزندان با ۱,۱۴ مؤثرترین عوامل در بروز طلاق هستند که از این میان شیوه همسرگزینی با ۱,۵۸ مؤثرترین عامل در بروز طلاق است.

۴- در ارتباط با برجسته بودن شیوهی همسرگزینی پژوهش‌های زیادی این مطلب را تأیید می‌کنند. از دید هاشمی، فولادیان و فاطمی‌امین (۱۳۹۳) در ایران تا چند دهه پیش انتخاب همسر عمدتاً بر عهده‌ی اعضای خانواده بوده است، اما امروزه تا حدود زیادی خود فرد نقش اصلی را در انتخاب همسر بازی می‌کند. هرچند این نقش تحت تاثیر شرایط اجتماعی و فرهنگی ایفا می‌شود. بنابراین امروزه همسرگزینی به عنوان یک کنش مهم اجتماعی مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد و برای فهم و درک الگوهای همسرگزینی نظریه‌های زیادی ارائه شده است و نتایج تحلیلی ایشام نیز به صورت قاطع این مسئله را نشان می‌دهد که در ایران گروه‌های مختلف برای ازدواج کسانی را انتخاب می‌کنند که از نظر خصوصیات ظاهری، روانی-عاطفی، شخصیتی، طبقاتی و مذهبی شباهت بیشتری با آنها دارند؛ هرچند شدت و ضعف این الگوها در میان زنان و مردان متفاوت است. شفیعی و شکوری (۱۳۹۴) دریافتند معیارهای ظاهری در انتخاب همسر به شیوهی اینترنتی برجسته تر است. سیفی دیوکلانی (۱۳۹۳) اشاره دارد محتوای رسانه ملی در رابطه با شیوه‌های همسرگزینی ناهماهنگ است و بعضاً مناسب یک خانواده سالم مسلمان ایرانی نیست. از دید کرمی‌بلداجی و همکارانش (۱۳۹۳)، عشق باوری، تجربه محوری، ایده آل نگری، متضادجویی، آسان بینی و خوش باوری می‌تواند از عمده ترین مسائل موثر بر شیوه‌های ناکارآمد همسرگزینی باشند زارعی توپخانه، احمدی و یونسی (۱۳۹۳) دریافتند شیوه همسرگزینی در طلاق مؤثر است. حسین خانی نائینی، جان بزرگی و مهram (۱۳۹۳) بر همسان همسری دینی، جهان‌بخش (۱۳۹۲) بر تفاوت معیارهای همسرگزینی جوانان و والدین؛ خدابخشی و همکاران (۱۳۹۲) بر اهمیت همسرگزینی از مسیر خانواده تأکید دارد. البته علی رغم تفاوت‌های چالش برانگیز و مسئله حائز اهمیت شیوه همسرگزینی بررسی پاک کردی و ربیعی (۱۳۹۲) نشان می‌دهد با وجود استقبال مصاحبه شونده‌گان از ارزش‌هایی همچون آزادی بیشتر و فردگرایی، آزادی‌های جنسی بازنمایی شده در ماهواره و رسانه‌های خارجی مورد پذیرش آنان نبوده است.

۵- بررسی‌ها نشان داد عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بر طلاق تأثیر گذار هستند. که در بین عوامل اقتصادی، اشتغال زنان با (۱،۴۷) و در بین عوامل فرهنگی، تحصیلات زنان (۰،۹۷۴) مهم ترین عوامل موثر بر طلاق در گزارش‌ها قلمداد شده اند.

۶- در ارتباط با اشتغال به طور کلی دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد یکی دیدگاه مثبت و دیگری دیدگاه منفی که مخالف اشتغال زنان هستند. به طور کلی روند اشتغال زنان سیر صعودی به خود گرفته است. این در حالی است که زنان از وظایف و مسئولیت‌های سنتی خانه داری و همسر داری و تربیت فرزند و ... معاف نشده و علاوه بر کار بیرون بار این مسئولیت‌ها را نیز همچنان بر دوش می‌کشند. ایفای هم‌زمان نقش‌های خانوادگی و شغلی باعث تعارض نقش می‌شود که آثار و پیامدهای سوئی به دنبال دارد (کریمی و کریمی، ۱۳۹۳). تحقیقات نشان می‌دهد مادران شاغل باید نزدیک به دو برابر مادران غیرشاغل در هر روز وقت صرف کنند تا بتوانند هم وظیفه مادری و همسری خود را انجام دهند و هم از عهده مسئولیت شغلی خود برآیند که این موجب کاهش توانایی، بی‌حوصلگی و خستگی بیش از حد آنها می‌شود (کههریزی و مرادی، ۱۳۹۴). بابایی‌فرد (۱۳۹۲)، بر تأثیرات اشتغال زنان بر خانواده تأکید شده است.

۷- تحصیلات زنان اگرچه به عنوان یکی از شاخص‌های توسعه یافتگی مطرح است و پس از انقلاب نسبت به این مهم بسیار تأکید شد اما امروزه موضوع تحصیل زنان، از جمله عوامل آسیب‌زا در خانواده‌ها به شمار می‌رود. در عصر جدید، تحصیل زنان با گسترش فرهنگ غرب در زندگی شان همراه شده و آسیب‌های بسیاری به همراه داشته است. گرایش آنان به تحصیلات، سبک زندگی اسلامی را تغییر داده و توسعه حضورشان در مجامع علمی و دانشگاه‌ها، کمابیش منجر به دگرگونی در خانواده شده است؛ در حالی که زنان، در پرورش افراد جامعه رسالت تربیتی دارند (علی اکبری، ۱۳۹۲) و از وظیفه‌ی اصلی خود غافل می‌شوند. در این رابطه، برخی پژوهش‌ها به طور کلی آسیب‌های تحصیل زنان را انکار می‌کنند چنانچه گلابی (۱۳۹۳) نشان می‌دهد تحصیلات عاملی محدود کننده برای زنان در زندگی خانوادگی‌شان به‌شمار نمی‌رود بلکه با افزایش تحصیلات در عین اینکه فرصت مشارکت و حضور در عرصه‌های عمومی برای زنان افزایش می‌یابد، قدرت انتخاب و قدرت کنترل آنها بر زندگی‌شان زیادتر می‌شود. تحصیلات برای زنان فرصت‌هایی را ایجاد می‌کند که از طریق آن، پلی بین نقش‌های حوزه عمومی و خصوصی برقرار سازند و توان خود را در جامعه نشان دهند. قاسمی‌اردهایی، راد و ثوابی (۱۳۹۳) بدست آوردند سطح تحصیلات زنان مهم‌ترین عامل مؤثر در تعداد فرزند می‌باشد. البته آن‌طور که باید به این

مهم پرداخت نشده است در این پژوهش هم ما بدست آوردیم که تحصیلات از مؤثرترین عوامل موثر بر طلاق است.

پژوهش حاضر با محدودیت‌هایی نیز مواجه بوده است از جمله ۱- روش فرا تحلیل آنطور که باید و شاید به عنوان یک روش مستقل علمی در کشور به خصوص در محافل علمی علوم انسانی پذیرفته شده نیست. از آنجا که تبیین پژوهش حاضر، بررسی طلاق به صورت فراتحلیل بود، انجام فراتحلیل با توجه به نا آشنایی محققان در کشور با این روش، در نشر مقاله از پژوهش با دشواری همراه است. از این رو، در انتخاب این روش، می‌توان گفت نویسندگان با تردید مواجه هستند. از سوی دیگر تنوع مطالعات در زمینه طلاق و انجام مطالعات گروه فراتحلیل در این زمینه، دقت و خلاقیت بیشتری را می‌طلبد. ۲- علی رغم توجه به این موضوع در علوم انسانی و تمامی رشته‌ها، نیاز به روابط کمی، کار فراتحلیل را دشوار می‌کرد. طلاق موضوعی است که بیشتر در رشته‌ها مورد توجه بود اما گستردگی موضوع پژوهشگران را بر آن داشت تا در نهایت تحقیقات خود را با توجه به بیان مسئله در رشته علوم محدود کنند. ۳- یکسان نبودن نحوه گزارش و عدم گزارش نتایج در چکیده، بعضاً پژوهشگر را وادار ساخت تمام پژوهش را برای بدست آوردن داده‌های مورد نیاز مطالعه کند و این در صرف شدن وقت بیشتر برای پژوهش بسیار اهمیت داشت. ۴- عدم ارائه همه‌ی پژوهش‌ها به صورت مقالات علمی- پژوهشی در دسترس، نویسندگان را مجبور کرد برای دستیابی به پایان نامه‌های مرتبط با موضوع، بارها به سایت‌های ایران داک مراجعه نمایند. ۵- عدم ارائه همه شاخص‌های مورد نیاز فراتحلیل در گزارش‌های مختلف، از اساسی‌ترین محدودیت‌های اجرای این فراتحلیل بود. ۶- عدم روش مندی شکل نتایج ارائه شده در فراتحلیل‌های مختلف پژوهشگران را در ابتدا با سردرگمی مواجه کرده بود. و ۷- مشکل مهم دیگر این است پژوهشگران فراتحلیل نمی‌توانند در ارتباط با داده‌های خود به صورت یقینی قضاوت کنند چراکه در این پژوهش به داده‌های گزارش شده در پژوهش‌های اولیه بسنده شده است در نتیجه صحت، و دقت این داده‌ها بر عهده پژوهشگران مطالعات اولیه می‌باشد.

و با توجه به دستاوردهای این پژوهش پیشنهاد می‌شود: الف. توجه به شیوه‌های همسرگزینی و جدی گرفتن این بحث در رسانه‌ها بایستی اولویت اول سیاستگذاران باشد. ب. سیاستگذاری‌ها برای اشتغال زنان و بحث تحصیلات آنان باید با توجه به سلامت خانواده مدنظر

قرار گیرد. ج. مناسب است در ارتباط با شیوه‌های همسرگزینی و تأثیر آن بیشتر مطالعه صورت گیرد. د. در ارتباط با تحصیلات زنان تحقیقات کامل و جامع‌تری صورت می‌گیرد.

منابع

- آزاد آرمکی، تقی (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی خانواده ایران، تهران: سمت
- الشریف، مرجان، بهرامی، فاطمه، فاتحی زاده، مریم (۱۳۹۱). اثر بخشی آموزش گروهی مادران طلاق با رویکرد تلفیقی در شهر اصفهان بر سازگاری آنان، فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، سال سوم، ش ۱۱، صص ۲۱-۴۱.
- اله مرادی، ام‌البنین و احدی، سیف‌الله (۱۳۹۴). اختیار قاضی برای طلاق در صورت نشوز زوج و مشروط نبودن آن به عسر و حرج زوجه. دو فصلنامه فقه و حقوق خانواده (ندای صادق)، شماره ۶۲، صص ۵-۲۸.
- بابایی فرد، اسداله (۱۳۹۲). سنجش تأثیرات اشتغال زنان بر خانواده و روابط اجتماعی (مطالعه موردی شهر آران و بیدگل). فصلنامه زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، شماره ۴۲، پاییز ۱۳۹۲ صص ۴۲۷-۴۵۱.
- بانکی، یاسمن؛ امیری، شعله و سمانه اسعدی (۱۳۸۸). اثربخشی کتاب درمانی گروهی بر میزان اضطراب جدایی و افسردگی در کودکان والدین طلاق‌گرفته. دو فصلنامه روانشناسی بالینی و شخصیت، شماره ۱، ص ۱
- بخارایی، احمد و میرزایی، ابراهیم (۱۳۹۴). فراتحلیل مطالعات خودکشی در استان ایلام. نشریه فرهنگ ایلام، سال شانزدهم، شماره ۴۶، بهار و تابستان، صص ۱۱۵-۱۳۴
- پاک کردکندی، هاجر و ربیعی، علی (۱۳۹۲). مطالعه ثبات و تغییرات روابط خانوادگی در دو دهه ۱۳۶۰ و ۱۳۸۰. فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، شماره ۹.
- پرویزی، سرور و همکاران (۱۳۸۸). تبیین مفهوم خانواده سالم از دیدگاه نوجوانان زنجان. مجله پژوهش پرستاری ایران، شماره ۱۳، صص ۷-۱۷
- پوراسدی، محمد، هاشمی، مجید (۱۳۹۱). بررسی پدیده طلاق و چگونگی حضانت فرزندان بعد از مفارقت، دو فصلنامه مطالعات پلیس زن، سال ششم، ش ۱۶، صص ۵۴-۸۱
- جهانبخش، اسماعیل (۱۳۹۲). تفاوت معیارهای همسرگزینی جوانان و والدین فصلنامه مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، شماره ۲۱، ص ۷

- حاجی حیدری، زهرا؛ اسمعیلی، معصومه و ابوتراب طالبی (۱۳۹۴). تعارضات زناشویی زوجین فاقد فرزند در آستانه طلاق: یک مطالعه کیفی. فصلنامه تحقیقات کیفی در علوم سلامت، شماره ۱۳، صص ۱۲-۲۱.
- حرّ عاملی، محمد بن الحسن (۱۳۷۲). وسائل الشیعه. مؤسسه آل البیت علیهم السلام، قم، چاپ دوم، ۱۴۱۴.
- حسین خانی نائینی، هادی؛ جان بزرگی، مسعود و بهروز مهram (۱۳۹۳). بررسی نظریه های همسرگزینی و نقد آنها با تکیه بر منابع اسلامی و روان شناسی. فصلنامه روان شناسی و دین، شماره ۲۵، صص ۳۱-۴۶.
- خدادادپور، منیره دیلمی، حمد (۱۳۸۸). سوء استفاده از حق طلاق و راهکارهای قانونی مقابله با آن، خانواده پژوهی، سال پنجم، ش ۱۷، صص ۷۳-۹۲.
- خدابخشی کولایی، آناهیتا و همکاران (۱۳۹۲). مقایسه «صمیمیت و سازگاری زناشویی» در دو سبک انتخاب همسر: از طریق مؤسسه های همسر گزینی و همسر گزینی از طریق معرفی خانواده. فصلنامه پژوهش های مشاوره، شماره ۴۴، صص ۹۳.
- خدادادی سنگده، جواد و همکاران (۱۳۹۴). تجارب والدین موفق در مورد زمینه های خانواده سالم: یک پژوهش کیفی. فصلنامه تحقیقات کیفی در علوم سلامت، شماره ۱۴، صص ۱۷۸-۱۹.
- دورکیم، امیل (۱۳۵۳) " تقسیم کار اجتماعی ". ترجمه حسن حبیبی، تهران: انتشارات قلم.
- دورکیم، امیل (۱۳۸۱). " جامعه‌شناسی تربیتی / تاریخ فرهنگ و تربیت در اروپا ". ترجمه محمد مشایخی، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- دولانی، عباس؛ حریری، نجلا و فهیمه باب الحوائجی (۱۳۹۵). فراتحلیل مطالعات حوزه پذیرش فناوری اطلاعات و ارتباطات در ایران. فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، شماره ۱۰۵، بهار، صص ۱۴۵-۱۶۲.
- روشن، محمد و مظفری، مصطفی (۱۳۸۸). طلاق قضایی و ماهیت آن، خانواده پژوهی، سال پنجم، ش ۱۸، صص ۲۶۳-۲۷۴.
- رقیبی، مهوش و قره چاهی، مریم (۱۳۹۲). بررسی رابطه بین هوش هیجانی و هوش معنوی در زنان و مردان در شرف طلاق و سازگار، فصلنامه علمی پژوهشی زن و جامعه، سال چهارم، ش ۱، صص ۱۲۳-۱۴۰.
- ریاحی، محمد اسماعیل، غلیوردی نیا، اکبر، بهرامی کاکاوند، سیاوش (۱۳۸۶). تحلیل جامعه شناختی میران گرایش به طلاق (مطالعه موردی شهرستان کرمانشاه). پژوهش زنان، دوره ۵، شماره ۳، صص: ۱۴۰-۱۰۹.

- روزن باوم، هایدی (۱۳۶۷). خانواده به منزله ساختاری در مقابل جامعه. ترجمه محمد صادق مهدوی. تهران: مرکز نشر دانشگاهی، تهران.
- ریتزر، جورج (۱۳۷۴) " نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر"، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
- زارعی توپخانه، محمد؛ احمدی، محمدرضا و سیدجلال یونسی (۱۳۹۳). بررسی تفاوت میزان طلاق و پایبندی دینی در میان سبکهای همسرگزینی. فصلنامه فرهنگی - تربیتی زنان و خانواده، شماره ۲۹، ص ۶۳
- ساروخانی، باقر (۱۳۷۰). جامعه‌شناسی خانواده. تهران: انتشارات سروش.
- ساروخانی، باقر (۱۳۷۲). (طلاق) پژوهشی در شناخت واقعیت و عوامل آن تهران: انتشارات دانشگاه تهران
- سیاوشی، الهام؛ شجاعی، پیام و محمدرضا ذاکری (۱۳۹۵). شناسایی عوامل موثر بر انجام عمل سزارین در زنان باردار بر اساس رویکرد فراترکیب. مجله دانشگاه علوم پزشکی زنجان، شماره ۱۰۶، آذر و دی، ص ۳۰-۴۱
- سیفی دیوکلائی، معصومه (۱۳۹۳). بازنمایی معیارهای ازدواج و شیوه‌های همسرگزینی در رسانه ملی. فصلنامه مطالعات جوان و رسانه، شماره ۱۵، ص ۱۰۴
- شریف قرشی، باقر (۱۳۸۴). نظام خانواده در اسلام. مترجم: لطیف راشدی. تهران موسسه انتشارات امیرکبیر.
- شکوری، علی و شفیعی، زینب (۱۳۹۴). آنچه زنان و مردان می‌خواهند: تحلیل جامعه‌شناختی تفاوت‌های جنسیتی در ترجیحات همسرپایی اینترنتی. فصلنامه زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، شماره ۴۹، صص ۲۲۵-۲۴۴
- صادقی فسایی، سهیلا و خادمی، عاطفه (۱۳۹۴). فراتحلیل چهار دهه پژوهش در موضوع اشتغال زنان. فصلنامه زن در فرهنگ و هنر (پژوهش زنان)، سال هفتم، شماره ۲، تابستان، صص ۲۴۳-۲۵۶
- طالب احمدی، حبیب (۱۳۹۱). ماهیت حقوقی طلاق خلع، مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، دوره چهارم، ش ۲.
- عبدی، محمد رضا؛ پور ابراهیم، تقی و نظری، علی محمد (۱۳۹۲). تاثیر برنامه مداخله ای کودکان طلاق بر میزان سازگاری آن‌ها با طلاق والدین شان، فصلنامه خانواده پژوهی، سال نهم، ش ۳۵، صص ۳۴۳ - ۳۵۸

- عریضی، حمید رضا و زارعی، مهناز (۱۳۹۵). فراتحلیل اثربخشی مداخلات روان شناختی بر افسردگی پس از زایمان در ایران با توجه به نقش تعدیلی شیوه درمان. فصلنامه پرستاری و مامایی، شماره ۹۳، تابستان، ص ۵۷
- علی اکبری، راضیه (۱۳۹۲). آسیب شناسی تحصیل زنان و راهکارهای مرتبط با نقش زمینه ساز آنان فصلنامه پژوهش های مهدوی، شماره ۷، ص ۵
- علیشاهی قلعه جوقی، ابوالفضل و سعادت، صالح (۱۳۹۳). بررسی فقهی - حقوقی ارث زن در طلاق مریض. نشریه آموزه های فقه مدنی، شماره ۷، ص ۱۶۳
- غفوری، فائزه و همکاران (۱۳۹۴). ارزیابی کیفیت گزارش مطالعات مرور نظام مند و فراتحلیل در مجلات پرستاری و مامایی ایران. فصلنامه حیات، شماره ۶۷، پاییز، صص ۴۱-۴۹
- فاریابی، ظهیرالدین و حسن زارعی محمودآبادی (۱۳۹۴). بررسی و مقایسه سازگاری زناشویی، شادکامی و میل به طلاق در ازدواجهای سنتی و غیر سنتی شهر یزد. دو ماهنامه طلوع بهداشت، سال چهاردهم، شماره ۳، صص ۸۳-۹۴
- فولادی، اصغر و شاه نعمتی گاوگانی، نویده (۱۳۹۴). بررسی علل طلاق در استان آذربایجان شرقی - تبریز. فصلنامه جامعه پژوهی فرهنگی، سال ششم، شماره ۲، صص ۸۹-۱۱۳
- فیض آبادی، سلیمه، خسروی، زهره (۱۳۸۸). مقایسه تصور از خدا و رضایت از زندگی در بین زنان خواهان طلاق و غیر خواهان طلاق شهرستان کاشان، مجله پژوهشهای تربیتی و روانشناختی، دانشگاه اصفهان، سال چهارم، ش ۲، ش پایایی ۱۰، صص ۱-۹
- قاسمی اردهایی، علی، راد، فیروز و حمیده ثوابی. (۱۳۹۳). بررسی تغییرات باروری زنان بر حسب موقعیت های اجتماعی - اقتصادی زوجین. فصلنامه مطالعات راهبردی زنان، شماره ۶۳، ص ۱۲۵
- کاظمیان، سمیه، اسمعیلی، معصومه (۱۳۹۱). اثر بخشی آموزش خودتمایز سازی بر کاهش اضطراب فرزندان خانواده های طلاق، پژوهش در سلامت روانشناختی، دوره ششم، ش ۴، صص ۵۳-۵۹
- کاویانی، حسن و نیلی، محمدرضا (۱۳۹۵). فراتحلیل عوامل موثر بر تدریس اثربخش در آموزش پزشکی. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، شماره ۷۸، تیر صص ۹-۲۰
- کرمی، سهیلا؛ فخرآذری، صفورا و عزیزرضا قاسم زاده (۱۳۹۲). اثربخشی مشاوره گروهی با رویکرد شناختی رفتاری در کاهش افسردگی کودکان طلاق. مجله سازمان نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران، شماره ۱۲۳، ص ۲۱۸

- کرمی، محمد تقی و کرمی، فیروزه (۱۳۹۳). بررسی تعارض نقش های خانوادگی و اجتماعی بانوان و ارائه الگوی مناسب برای زندگی خانوادگی زنان شاغل. فصلنامه مطالعات راهبردی زنان، شماره ۶۴، ص ۷
- کرمی بلداجی، روح الله و همکاران (۱۳۹۳). اثربخشی مشاوره گروهی به شیوه عقلانی عاطفی رفتاری بر نگرش های ناکارآمد همسرگزینی دختران و پسران. مجله پژوهش های علوم شناختی و رفتاری، شماره ۷، صص ۱۷۱-۱۸۸
- کهریزی، مهوش و مرادی، علی (۱۳۹۴). چالش های اخلاقی اشتغال زنان برای خانواده (بررسی تطبیقی اسلام و فمینیسم و ارائه راهکارها). پژوهش نامه اخلاق، شماره ۲۸، صص ۲۳-۴۰
- گلابی، فاطمه (۱۳۹۳). بررسی تاثیر تحصیلات زنان بر هویت آنان (مطالعه موردی شهر تبریز). فصلنامه فرهنگی - تربیتی زنان و خانواده، شماره ۲۷، ص ۸۳
- منادی، مرتضی (۱۳۸۵). جامعه شناسی خانواده. تهران: نشر دانژه
- هاشمی، سید ضیاء؛ فولادیان، مجید و زینب فاطمی امین (۱۳۹۳). بررسی تجربی دو نظریه رقیب همسرگزینی در ایران. فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، شماره ۲۸، صص ۱۵۷-۱۸۷.
- هاشمی، تورج، واحدی، شهرام و غفور احراری (۱۳۹۴). فراتحلیل برنامه های مداخلاتی پرورش خلاقیت. فصلنامه ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، سال پنجم، شماره ۱۹، زمستان ص ۱
- یار محمدیان، احمد، ریحانی، فاطمه، قادری، زهرا (۱۳۹۱). رابطه بین هوش هیجانی و مکانیسم های دفاعی در بین زوج های در آستانه طلاق و عادی، روش ها و مدل های روانشناختی، سال دوم، ش ۷، صص ۴۷ - ۶۱
- یحیی زاده، حسین و محبوبه حامد (۱۳۹۴). مسایل فرزندان طلاق در ایران و مداخلات مربوطه: فراتحلیل مقالات موجود. دو فصلنامه مطالعات زن و خانواده، سال سوم، شماره ۲، پاییز و زمستان صص ۹۱-۱۲۰
- یعقوبی، کزال، سهرابی، فرامرز، مفیدی، فرخنده (۱۳۸۹). بررسی و مقایسه میزان پرخاشگری کودکان طلاق و عادی، مطالعات روانشناختی دانشگاه الزهراء، دوره ۷، ش ۱، صص ۹۷-۱۰۹
- یوسفی، ناصر، کیانی، محمد علی (۱۳۹۱). تاثیر گشتالت درمانگری و معنا معنادرمانگری بر کاهش میل به طلاق مردان متقاضی مشاوره، فصلنامه مشاوره و روان درمانی خانواده ش ۱، صص ۱۵۰ - ۱۵۸
- Chibucos, Thomas & W. Leite Randall (2005), Family Theory, sage Publications.
- <https://www.sabteahval.ir/>
- www.who.org

منابع فراتحلیل

- ریاحی، محمد اسماعیل، علیوردی نیا، اکبر، بهرامی کاکاوند، سیاوش (۱۳۸۶). تحلیل جامعه شناختی میران گرایش به طلاق (مطالعه موردی شهرستان کرمانشاه). پژوهش زنان، دوره ۵، شماره ۳، صص: ۱۴۰-۱۰۹.
- قادر زاده، امید؛ قادرزاده، هیرش و حسن پناه، حسین (۱۳۹۱). عوامل پیش بینی کننده ی گرایش زوجین به طلاق در مناطق مرزی، فصلنامه مشاوره و روان درمانی خانواده، ش ۱، صص ۱۰۲ - ۱۱۸
- بوالهری، جعفری و همکاران (۱۳۹۱). بررسی برخی علل منجر به تقاضای طلاق در زوجین متقاضی طلاق در دادگاه‌های تهران، مجله تخصصی اپیدمیولوژی ایران، دوره ۸، ش ۱، صص ۸۳-۹۳.
- حبیب پور گنابی، کرم و نازک تبار، حسین (۱۳۹۰). عوامل طلاق در استان مازنداران مطالعات راهبردی زنان، سال ۱۴، شماره ۵۳ صص ۸۷-۱۲۷
- مشکئی، مهدی، شاه قاسمی، زهره، دلشاد نوقانی، علی، مسلم، علیرضا (۱۳۹۰). بررسی وضعیت و عوامل مرتبط با طلاق از دیدگاه زوجین مطلقه ی شهرستان گناباد در سال‌های ۸۸-۱۳۸۷، افق دانش، فصلنامه دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی گناباد، دوره ۱۷، ش ۱.
- غیائی، پروین؛ معین، لادن و روستا، لهراسب (۱۳۸۹). بررسی علل اجتماعی گرایش به طلاق در بین زنان مراجعه کننده به دادگاه خانواده ی شیراز، فصلنامه زن و جامعه، سال اول، ش ۳.
- زرگر، فاطمه و نشاط دوست، حمید طاهر (۱۳۸۶). بررسی عوامل موثر در بروز طلاق در شهرستان فلاورجان، خانواده پژوهی، سال سوم، ش ۱۱.
- اسحاقی، محمد و همکاران (۱۳۹۱). سنجش عوامل اجتماعی موثر بر درخواست طلاق زنان در شهر تهران، زن در توسعه و سیاست، دوره ۱۰، ش ۳، صص ۹۷-۱۲۴
- محمودی، ابراهیم (۱۳۹۰). عوامل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی موثر بر میزان گرایش به طلاق در شهر یاسوج، دانشگاه یاسوج.
- رستگاری، شیوا (۱۳۹۰). بررسی عوامل اجتماعی و اقتصادی مرتبط با اقدام به طلاق زوجین مراجعه کننده به دادگاه‌های خانواده (مطالعه موردی: شهرهای سنندج و پاوه)، دانشگاه شیراز.
- بیگی، پروانه (۱۳۸۸). بررسی علل و عوامل موثر بر طلاق در شهرستان سقز با تاکید بر سرمایه اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- قادری نیا، کوهسار (۱۳۹۱). بررسی عوامل موثر بر گرایش زوجین به طلاق و علل آن در شهر تهران سال ۱۳۹۱، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، دانشکده علوم اجتماعی.